

Материалъ за проучване субфосилнитѣ видове отъ рода *Felis*

отъ Р. Поповъ

Ако приемемъ, че рисътъ у насъ е напълно изчезналъ, въ такъвъ случай родътъ *Felis* въ днешно време се представя само отъ два вида: дивата и домашната котка.

Безспорно, въ предисторическо време рисътъ е живѣлъ у насъ, защото останки отъ него сж намѣрени въ една селищна могила при с. Салманово (Преславско). Трѣбва обаче да се очаква, че регистърътъ на нашата предисторическа фауна ще бжде увеличенъ и съ други видове отъ въпросния родъ.

Вѣроятността да се откриятъ останки отъ лъвъ е много голѣма, като се има предвидъ, че въ дилувиално време той е живѣлъ въ Срѣдна Европа, както и въ Южна Русия, а въ Македония продължава да се срѣща дори до настѣпването на историческата епоха.

Херодотъ, като описва живота на тракитѣ, между другото казва, че когато Ксерксъ пжтувалъ презъ Мигдония къмъ Терма (сега Солунъ), лѣвоуе нападнали войската му; тѣ излизали ношно време отъ скривалищата си и нападали само камилитѣ; на хора и други животни не нападали. Херодотъ прибавя по-нататъкъ, че въ тази мѣстность имало много лѣвоуе и диви бикове. Границата на лѣвоуетѣ била р. Места и р. Ахелой, която тече презъ Акарнания. Сжщото съобщава и Аристотелъ. Ксенофонтъ казва, че въ Пангей, между другитѣ диви животни, могатъ да се улавятъ и лѣвоуе.¹⁾ Отъ гледище на палеозоологията е интересно да се установи, станала ли е нѣкаква промѣна въ известни видове отъ дилувиално време до днесъ, и, ако се установи такава, то въ какво се изразява и въ какви размѣри. Безспорно е, че да се констатиратъ такива факти, необходимъ е изобилень сравнителень костень материалъ отъ разни епохи и точни остеоложки измѣрвания.

Съ тази статия правя въ това отношение малкъ приносъ къмъ проучване два вида отъ рода на коткитѣ, като се въздържамъ отъ каквито и да било заключения, защото следъ време последнитѣ сами по себе си ще се наложатъ, следъ като се събере и проучи повече материалъ.

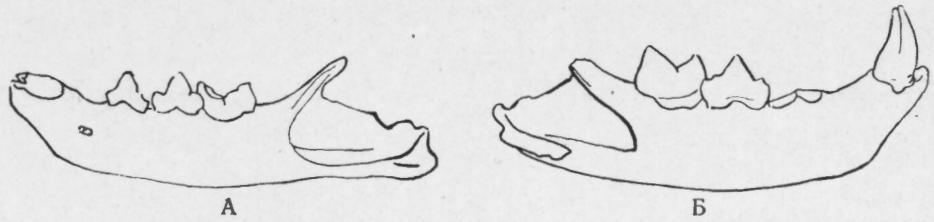
Спирамъ се върху субфосилнитѣ останки, съ каквито разполагамъ отъ дивата котка и отъ риса.

Дива котка. *Felis catus* L.

Ще разгледамъ две долни челюсти. Едната отъ тѣхъ е намѣрена въ селищната могила при с. Султанъ (Поповско). Тя е лѣва съ запазени: С, Р₄ и М₁ (обр. 1 А).

Втората произхожда отъ една пещера при „Крумовитѣ Порти“ близу до Шуменъ. Тя е дѣсна и е отъ младъ екземпляръ. Отъ зжитѣ сж запазени: Р₃, Р₄ и М₁ (обр. 1 Б).

¹⁾ Г. И. Кацаровъ, Битътъ на старитѣ траки. СбБАН, кн. I, стр. 24.

Обр. I. *Felis catus*. А отъ „Крумови порти“. Б отъ с. Султанъ.

Въ следнитѣ две таблици (I и II) давамъ размѣритѣ на челюститѣ и тия на зжбната система.

ТАБЛИЦА I

№ по редъ	<i>Felis catus</i> — Размѣри на челюстьта	Султанъ	Крумови порти
I. Д ѣ л ж и н и			
1	Дължина отъ задния ржбъ на M_1 до предния ржбъ на алвеола I_1	39·2	33·8
II. В и с о ч и н и			
1	Височина на челюстьта предъ P_3	11·8	9·5
2	„ „ „ между P_3 и P_4	12·5	9·5
3	„ „ „ „ P_4 и M_1	12·8	10·5
4	„ „ „ задъ M_1	13·0	11·5
III. Д е б е л и н и			
1	Дебелина на челюстьта подъ P_3	5·5	5·3
2	„ „ „ „ M_1	6·0	6·0

ТАБЛИЦА II

№ по редъ	<i>Felis catus</i> — Размѣри на зжбитѣ	Султанъ	Крумови порти
1	Най-голѣмъ диаметръ (надлъженъ) на С при основата на коронката . .	5·6	—
2	Най-малъкъ (напрѣченъ) на сщото мѣсто	4·3	—
3	Дължина на С	24·0	—
4	Дължина на алвеолитѣ $P_3+P_4+M_1$	25·0	21·0
5	Дължина на коронкитѣ $P_3+P_4+M_1$	—	20·0
6	Дължина на P_4+M_1	17·5	14·0
7	Дължина на P_4	9·0	7·0
8	Ширина на P_4	4·0	3·0
9	Дължина на M_1	9·8	8·0
10	Ширина на M_1	4·3	3·8
11	Дължина на зжбния редъ отъ задния ржбъ на M_1 до С	30·0	26·0

Въ таблица III давамъ размѣритѣ на челюстьта отъ Султанъ и Крумовитѣ порти, съпоставени съ размѣритѣ на друга една челюсть отъ R_1P_4C , сравнени съ размѣритѣ на

рецентна челюсть отъ Karosvár отъ сбиркитѣ на Зоологическия институтъ при университета въ Прага¹⁾.

ТАБЛИЦА III.

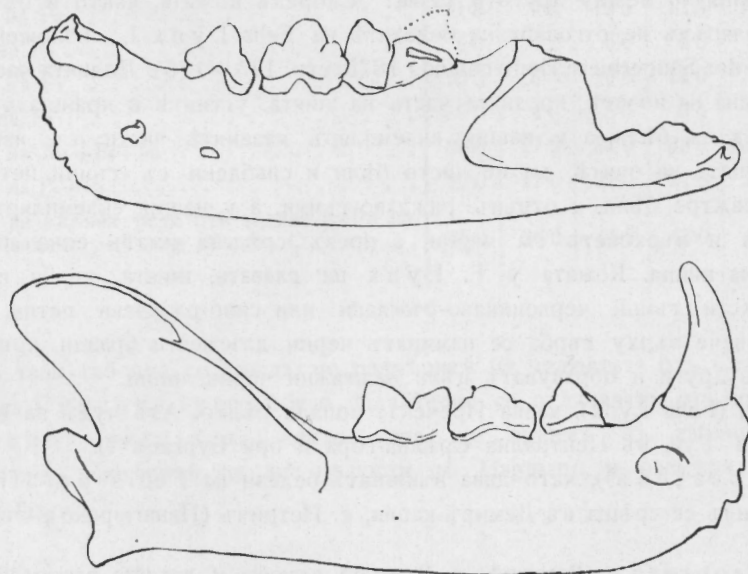
№ по редъ	Felis catus — Долна челюсть	Султанъ	Крумови порти	Ripač	Karosvár (rec.)
1	Дължина на всички алвеоли на кѣтниците	25·0	21·0	21·4	21·8
2	Дължина на коронката на M ₁	9·8	8·0	8·4	8·8
3	Диаметъръ на алвеолата на С (у менъ диам. на С при основа на коронката)	5·6	—	4·8	5·6
4	Височина на челюстѣта предъ Р	11·8	9·5	9·9	10·3
5	Височина на челюстѣта задъ M ₁	13·0	11·3	10·6	10·0

Отъ тази сравнителна таблица личи, че размѣритѣ на възрастния екземпляръ отъ Султанъ съ нѣколко м. м. превишаватъ размѣритѣ, дадени у Волдрихъ. Разбира се, че отъ това не могатъ да се правятъ каквито и да било заключения, защото тия незначителни разлики могатъ да се отдадатъ на не еднаквата възраст или полово различие, което само по челюстѣта мжно може да се установи.

Размѣритѣ на младия екземпляръ отъ Крумовитѣ порти, както виждаме, напълно отговарятъ на субфосилния отъ Ripač, както и на рецентния отъ Karosvár, съ тази само незначителна разлика, че височината на челюстѣта задъ M₁ при нашия екземпляръ е малко по-голъма.

Рисъ. Felis lynx L. (sin. Lynchus lynx Grey. Lysacus linx Gray).

Въ предисторическата селищна могила въ мѣстността „Бакаджикъ“ при с. Салманово (Преславско) заедно съ коститѣ на много диви и домашни животни, употребявани за храна отъ доисторическия човѣкъ, се намѣри една лѣва долна челюсть (обр. 2 горе). Отъ жбитѣ ѝ сж запазени: коренътъ на С, коронкитѣ на Р₃ и Р₄ и отчасти коронката на месоядниа жбъ — M₁.

Обр. 2. Felis lynx. Горе отъ Салманово, долу отъ Felskluft по Kafka, обр. 12.

¹⁾ Woldřich, Wiss. Mith. V B, стр. 81.

Размѣри на челюстѣта.

1. Височина на челюстѣта предъ P_3	18·0
2. Сжщата височина между P_3 и P_4	18·0
3. „ „ „ P_4 и M_1	19·0
4. „ „ подъ M_1	19·6
5. „ „ задъ M_1	20·2
6. Дебелина на челюстѣта подъ P_3	8·5
7. „ „ „ „ M_1	8·6

Размѣри на зжбитѣ

1. Дължина на M_1	15·0
2. Ширина на M_1	7·0
3. Дължина на P_4	11·5
4. Ширина на P_4	6·0
5. Дължина на P_3	9·0
6. Ширина на P_3	5·0
7. Дължина на $M_1 + P_4 + P_3$ отъ задния ржбъ на алвеола M_1 до предния ржбъ на P_3	36·0
8. Дължина на зжбния редъ отъ задния ржбъ на алвеола M_1 до задния ржбъ на алвеола C	45·0
9. Дължина на $P_2 + P_3$	21·3
10. Надлъженъ диаметръ на C при основата на коронката	9·0
11. Напрѣченъ диаметръ на C , мѣренъ на сжщото мѣсто	7·0

Покойниятъ проф. д-ръ Ст. Георгиевъ въ общитѣ бележки по изследванията си върху растителността на Родопитѣ и Рила¹⁾ споменава риса, като казва: „Рисътъ се срѣща нарѣдко. Диригѣ му намиратъ по стжпкитѣ. При Демиръ-капия е билъ ударенъ единъ екземпляръ отъ стражаритѣ. Споредъ описанието на белезитѣ, излиза, че той ще да е сжщиятъ видъ, който се намира въ кабинета по естествена история на Софийската държавна класическа гимназия. Той е *Felis pardina* Океп“. Въ бележката си на стр. 352 сжщиятъ авторъ споменува за другъ екземпляръ, ударенъ въ с. Петричъ, Панагюрска околия и между другото казва: „Споредъ кожата, както и отъ запазенитѣ челюсти, екземплярътъ не отговаря на белезитѣ на *Felis Lypx* L., изложени у Blasius (*Naturgeschichte der Säugethiere Deutschlands* 1875, стр. 173—175). Долната частъ на тѣлото вътрешната страна на нозетѣ, предната частъ на шията, устнитѣ и краищата на клепкитѣ на *Felis Lypx* сж бѣли, а у нашия екземпляръ казанитѣ части, съ изключение на устнитѣ и краищата на очитѣ, сж не чисто бѣли и снабдени съ тъмни петна. Ушитѣ у *F. Lypx* сж извжтре бѣли, а отвънъ раждаво-тъмни, а у нашия екземпляръ на ушитѣ основната частъ и върховетѣ сж черни, а презъ срѣдата иматъ една широка бѣлезникова напрѣчна ивица. Кожата у *F. Lypx* на главата, шията, гърба и странитѣ е нашарена съ гжсти тъмни червеникаво-рждави или сиво-рждави петна, а у нашия екземпляръ най-вече върху гърба се намиратъ черни длъгнести бразди, които почти се сливатъ едни съ други и образуватъ цѣли надлъжни черни линии.

„Рисътъ (*Felis Lypx*), казва Иречекъ, попада рѣдко. Азъ чухъ за него само въ Рила планина, на Руѣ, въ Централна Срѣдна-гора и при Бургасъ“²⁾.

В. Т. Ковачевъ³⁾, като дава външнитѣ белези на *Felis pardina*, казва, че сжщиятъ този видъ се срѣща въ Демиръ-капия, с. Петричъ (Панагюрско), Османъ-Пазаръ,

¹⁾ Ст. Георгиевъ, Родопитѣ и Рилската планина и нихната растителность. СбНУК, кн. III, стр. 353.

²⁾ К. Иречекъ, Княжество България, часть I, стр. 49.

³⁾ В. Т. Ковачевъ, Бозайната фауна на България. Трудове на Бълг. наученъ земеделско-стопански институтъ, № II, стр. 20 и сл.

Власи планина, Твърдишкия балканъ, Странджа, а е вижданъ и въ околността на Карантината при Бургасъ“.

За рисътъ въ Балканския п-овъ говорятъ старитѣ автори. Така напр. Ксенофонтъ казва, че въ Пангей, въ страната при Китосъ надъ Македония въ Пиндъ могли да се улавятъ лъвове, пардели, рисове, пантери, мечки и др. диви животни¹⁾.

За сега трѣбва да смѣтаме риса за най-голѣмъ представителъ на рода *Felis* познатъ въ България отъ четвъртичната епоха.

Въ първата половина на миналото столѣтие това животно е било изтрѣбено въ Сръдна Европа и Карпатитѣ. Само въ областта на Weitenberg (Чехия) презъ 18 столѣтие сж били избити 109 екземпляра²⁾.

Този сръдноевропейски рисъ, познатъ съ името *Felis Lynx* сжществено се различава отъ южноевропейския *Felis (Lynchus) pardina* Temm.

Въпросътъ е сега: челюстътъ отъ Салманово на кой отъ тия два вида следва да се припише?

Въ следната таблица (IV) ще съпоставя размѣритѣ, които дава Hagmann за четири рецентни индивида отъ Скандинавия³⁾, съ размѣритѣ на челюстътъ отъ Салманово.

ТАБЛИЦА IV

№ по редъ	Долна челюсть	Lynchus lynx по Hagmann					Салманово	Разлика
		№ 1	№ 2	Schweden K	Schweden G	Сръдно отъ че- тиритѣ		
1	Дължина на M ₁	15·5	11·5	15·5	17·0	14·9	15·0	-0·1
2	Ширина на M ₁	7·0	6·0	7·4	8·0	7·1	7·0	+0·1
3	Дължина на P ₄	11·8	9·5	12·5	13·5	11·8	11·5	+0·3
4	Ширина на P ₄	6·0	4·2	6·0	6·5	5·7	6·0	-0·3
5	Дължина на P ₃	10·5	8·0	10·5	11·0	10·0	9·0	+1·0
6	Ширина на P ₃	5·5	4·0	5·5	6·4	5·4	5·0	+0·4
7	Дължина на M ₁ +P ₄ +P ₃	36·0	27·0	36·0	38·0	34·3	36·0	-1·7
8	Дължина на P ₄ +P ₃	22·0	17·0	22·0	22·5	20·9	21·3	-0·4
9	Дължина на зжбния редъ отъ задния ржбъ на M ₁ до задния ржбъ на алвеола С	45·0	36·0	44·5	43·0	42·1	45·0	-2·9

Отъ тази таблица се вижда, че размѣритѣ на челюстътъ отъ Салманово напълно отговарятъ на *Lynchus lynx*, обаче значително се отличаватъ отъ южноевропейския рисъ (*Lynchus pardinus*), както това ще видимъ въ таблица V, дето за сравнение давамъ размѣритѣ на две челюсти по Hagmann и размѣритѣ на челюстътъ отъ Салманово.

¹⁾ Г. И. Кацаровъ, Битътъ на старитѣ траки. СБАН, кн. I, стр. 24.

²⁾ Josef Kafka, Fossile und recente Raubthiere Böhmens (Carnivora). 1903, стр. 28 сл.

³⁾ Gottfried Hagmann, Die diluviale Wirbeltierfauna von Vöcklinshofen (ober-Elsass). I Teil, стр. 72.

ТАБЛИЦА V

№ по редъ	Размѣри на зѣбитѣ отъ долна челюсть	Lynchnus pardinus по Hagmann			Салманово	Разлика
		Portugal	№ 2	Срѣдно отъ дветѣ		
1	Дължина на M_1	12.5	13.0	12.8	15.0	-2.2
2	Ширина на M_1	5.2	5.5	5.4	7.0	-1.6
3	Дължина на P_4	10.0	10.5	10.3	11.5	-1.2
4	Ширина на P_4	4.5	5.0	4.8	6.0	-1.2
5	Дължина на P_3	8.0	8.0	8.0	9.0	-1.0
6	Ширина на P_3	4.0	4.0	4.0	5.0	-1.0
7	Дължина на $M_1+P_4+P_3$	30.0	30.0	30.0	36.0	-6.0
8	Дължина на P_4+P_3	18.0	18.0	18.0	21.0	-3.0
9	Дължина на зѣбния редъ отъ задния рѣбъ на M_1 до задния рѣбъ на алвеола С	37.5	36.0	36.8	45.0	-8.2

Въ тази таблица се вижда, че M_1 у нашия рись, както и дължинитѣ P_4+P_3 и $M_1+P_4+P_3$, а така сжщо тая отъ задния рѣбъ на M_1 до С сж много по-голѣми отъ колкото при южноевропейския, когато сжщитѣ тия размѣри сж почти еднакви при челюстѣта отъ Салманово и североевропейския рись.

Отъ всичко това следва да се заключи, че у насъ въ неолита е живѣлъ *Felis lup* и отъ опредѣлението на проф. С. Георгиевъ и на В. Т. Ковачевъ следва да се заключи, че у насъ сж живѣли двата вида, но фосилни, както субфосилни останки отъ южноевропейския рись до днесъ не ми сж познати, но трѣбва да се очаква, че и такива ще се откриятъ.